

Εισαγωγή

Το σχολείο αποτελεί το περιβάλλον στο οποίο το παιδί/έφηβος περνάει τον περισσότερο χρόνο του, εκτός οικογένειας. Ένα θετικό σχολικό περιβάλλον μπορεί να αποτελέσει προστατευτικό παράγοντα για την ανάπτυξη και τη διαμόρφωση της προσωπικότητας των εφήβων, ενώ αντίθετα ένα προβληματικό σχολικό περιβάλλον μπορεί να οδηγήσει σε χαμηλή ικανοποίηση από τη ζωή, στην εκδήλωση ψυχοσωματικών συμπτωμάτων¹ και στην εμπλοκή του εφήβου σε συμπεριφορές κινδύνου όπως η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών.^{2,3}

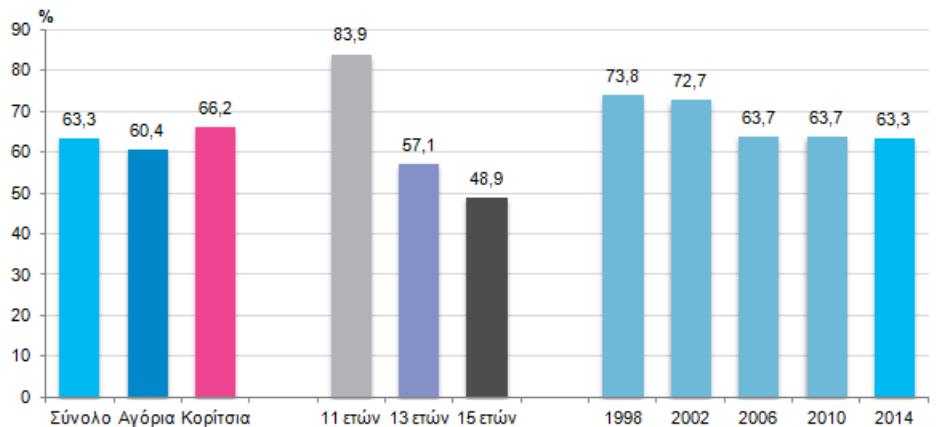
Το θετικό σχολικό περιβάλλον δεν αντανακλά μόνο την εκπαιδευτική διαδικασία αλλά, κυρίως, τις σχέσεις που αναπτύσσονται τόσο μεταξύ των εφήβων με τους συμμαθητές τους όσο και με τους εκπαιδευτικούς. Έτσι, διαφορετικές μελέτες συγκλίνουν στο ότι η επαρκής στήριξη που νιώθουν οι έφηβοι από τους καθηγητές τους συνδέεται ισχυρά με την έλλειψη ψυχολογικών ενοχλήσεων⁴, την περιορισμένη κατανάλωση αλκοόλ⁵ και την αποχή από τη χρήση καπνού ή κάνναβης³, ενώ αντίστοιχα οι έφηβοι που νιώθουν υποστήριξη από τους συμμαθητές τους έχουν λιγότερο στρες και εκδηλώνουν σπανιότερα ψυχοσωματικά προβλήματα¹.

Πανελλήνιο αντιπροσωπευτικό δείγμα 4.141 μαθητών ηλικίας 11, 13 και 15 ετών ρωτήθηκαν, το 2014, σχετικά με τα σχολικά τους βιώματα και τις αντιλήψεις τους για το σχολείο. Τα αποτελέσματα της έρευνας παρουσιάζονται, ακολούθως, για το σύνολο των μαθητών, ανά φύλο, ανά ηλικία και, όπου είναι δυνατόν, διαχρονικά. Σχολιάζονται μόνο οι στατιστικά σημαντικές διαφορές (επίπεδο σημαντικότητας $p < 0,01$).

Σχολική ατμόσφαιρα, κλίμα στην τάξη και επίδοση στα μαθήματα

Οι έφηβοι ρωτήθηκαν για το πώς αισθάνονται για το σχολείο αυτήν την περίοδο. Δύο στους 3 εφήβους (63,3%) απάντησαν ότι τους *αρέσει*⁶ το σχολείο, σε σημαντικά υψηλότερο ποσοστό τα κορίτσια (66,2%) από ό,τι τα αγόρια (60,4%). Η ικανοποίηση από το σχολείο μειώνεται σημαντικά με την ηλικία των εφήβων: έτσι, ενώ οι 11χρονοι έφηβοι δηλώνουν ικανοποιημένοι από αυτό σε ποσοστό 83,9%, το ποσοστό για τους 13χρονους μειώνεται σε 57,1% και για τους 15χρονους σε 48,9%. (Γράφημα 1).

Γράφημα 1. Έφηβοι που ανέφεραν ότι τους *αρέσει*^{*} το σχολείο (%)

*Απάντησαν ότι τους *αρέσει* «Πολύ» ή «Αρκετά».

Πηγή: ΕΠΙΨΥ | Πανελλήνια έρευνα για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των εφήβων μαθητών – HBSC/WHO, 2014

¹ Torsheim T & Wold B. School-related stress, support, and subjective health complaints among early adolescents: a multilevel approach. *Journal of Adolescence* 2001; 24(6): pp. 701-13.

² Bond L, Butler H, Thomas L, Carlin J, Glover S, Bowes G, et al. Social and school connectedness in early secondary school as predictors of late teenage substance use, mental health, and academic outcomes. *Journal of Adolescent Health* 2007; 40(4): pp. 357 e9-18.

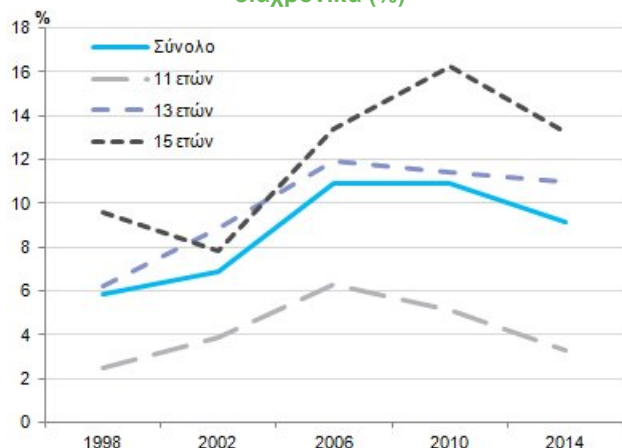
³ Perra O, Fletcher A, Bonell C, Higgins K & McCrystal P. School-related predictors of smoking, drinking and drug use: evidence from the Belfast Youth Development Study. *Journal of Adolescence* 2012; 35(2): pp. 315-24.

⁴ Way N, Reddy R & Rhodes J. Students' perceptions of school climate during the middle school years: Associations with trajectories of psychological and behavioral adjustment. *American Journal of Community Psychology* 2007; 40(3-4): pp. 194-213.

⁵ McCarty CA, Rhew IC, Murowchick E, McCauley E & Vander Stoep A. Emotional health predictors of substance use initiation during middle school. *Psychology of Addictive Behaviors* 2012; 26(2): pp. 351-7.

⁶ Οι έφηβοι απάντησαν ότι τους *αρέσει* «Πολύ» ή «Αρκετά».

Γράφημα 2. Έφηβοι που ανέφεραν ότι δεν τους αρέσει καθόλου το σχολείο, στο σύνολο και ανά ηλικία, διαχρονικά (%)

Πηγή: ΕΠΙΨΥ | Πανελλήνια έρευνα για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των εφήβων μαθητών – HBSC/WHO, 2014

παρουσιάζονται σημαντικές μεταβολές διαχρονικά.

Αναφορικά με το κλίμα στην τάξη, περίπου δύο στους 3 μαθητές (70,4%) απάντησαν⁸ το 2014 ότι νιώθουν αποδεκτοί από τους συμμαθητές τους και ότι οι συμμαθητές χαίρονται που είναι μαζί στην τάξη (63,0%), ενώ χαμηλότερο ποσοστό θεώρησαν ότι οι συμμαθητές τους ήταν ευγενικοί και πρόθυμοι να βοηθήσουν (47,6%). Τα κορίτσια εμφανίστηκαν λιγότερο ικανοποιημένα από τα αγόρια αναφορικά με τις σχέσεις τους με τους συμμαθητές τους (Γράφημα 3). Με την αύξηση της ηλικίας οι έφηβοι δήλωναν λιγότερο ικανοποιημένοι από τις σχέσεις τους με τους συμμαθητές τους.

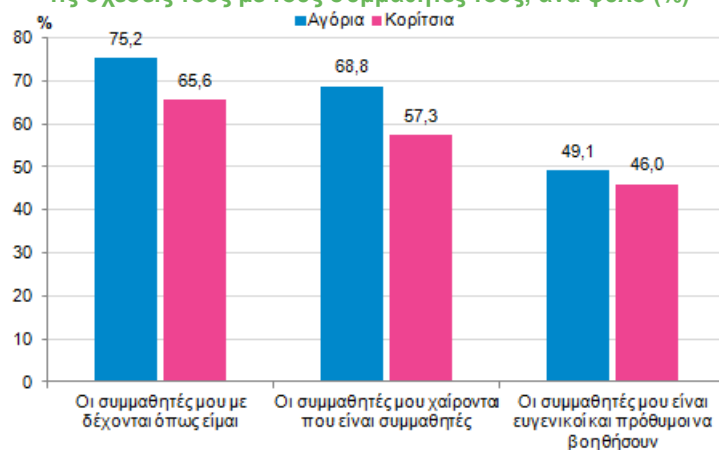
Περίπου 4 στους πέντε εφήβους (79,4%) απάντησαν⁸, το 2014, ότι νιώθουν αποδεκτοί από τους καθηγητές τους, ενώ σε χαμηλότερο ποσοστό απάντησαν ότι οι καθηγητές τους νοιάζονται γι' αυτούς (69,2%) και ότι εμπιστεύονται τους καθηγητές τους (56,3%). Σε αντίθεση με ό,τι αφορά τις σχέσεις με τους συμμαθητές, τα δύο φύλα δε διέφεραν σημαντικά ως προς την ικανοποίηση από τις σχέσεις με τους καθηγητές, με εξαίρεση το ότι τα κορίτσια νιώθουν σε υψηλότερο ποσοστό αποδεκτά (81,3%) σε σύγκριση με τα αγόρια (77,6%). Με την αύξηση της ηλικίας, οι έφηβοι δηλώνουν λιγότερο ικανοποιημένοι από τις σχέσεις τους με τους καθηγητές τους.

Διαχρονικά, από το 1998 στο 2014, μειώθηκε σημαντικά το ποσοστό των μαθητών που ανέφεραν ότι νιώθουν αποδεκτοί από τους συμμαθητές τους (από 80,4% σε 70,4%, αντίστοιχα) και το ποσοστό εκείνων που ανέφεραν ότι οι συμμαθητές τους χαίρονται που είναι συμμαθητές (από 77,2% σε 63,0%, αντίστοιχα). Από την άλλη, το 2014 συγκριτικά με το 2010 οι έφηβοι απάντησαν σε υψηλότερο ποσοστό ότι νιώθουν αποδεκτοί από τους καθηγητές τους (79,4% και 72,1%, αντίστοιχα), ότι οι καθηγητές τους νοιάζονται γι' αυτούς (69,2% και 61,7%, αντίστοιχα) και ότι εμπιστεύονται τους καθηγητές τους (56,3% και 47,3%, αντίστοιχα).

Διαχρονικά, μετά το 2002 καταγράφηκε σημαντική μείωση στο ποσοστό των εφήβων στους οποίους *αρέσει* το σχολείο με το ποσοστό να σταθεροποιείται, από το 2006 κι ύστερα, περίπου στο 63% (Γράφημα 1). Ωστόσο από το 2010 και μετά, παρατηρείται τάση μείωσης του αριθμού των μαθητών που αναφέρουν ότι *δεν τους αρέσει καθόλου* το σχολείο (Γράφημα 2).

Οι έφηβοι ρωτήθηκαν για το ποια είναι, κατά τη γνώμη τους, η άποψη των καθηγητών τους για τη σχολική τους επίδοση συγκρινόμενης με εκείνη των συμμαθητών τους. Τρεις στους 4 (76,5%) απάντησαν το 2014 ότι οι καθηγητές τους θεωρούν την επίδοσή τους *καλύτερη*⁷ από εκείνη των συμμαθητών τους, σε σημαντικά υψηλότερο ποσοστό τα κορίτσια (79,1%) συγκριτικά με τα αγόρια (73,8%) και οι 11χρονοι (89,9%) συγκριτικά με τους 13χρονους (73,9%) και τους 15χρονους (65,5%). Δεν

Γράφημα 3. Απαντήσεις* των εφήβων σε ερωτήσεις σχετικά με τις σχέσεις τους με τους συμμαθητές τους, ανά φύλο (%)

*Απάντησαν «*Συμφωνώ πολύ*» ή «*Συμφωνώ*».

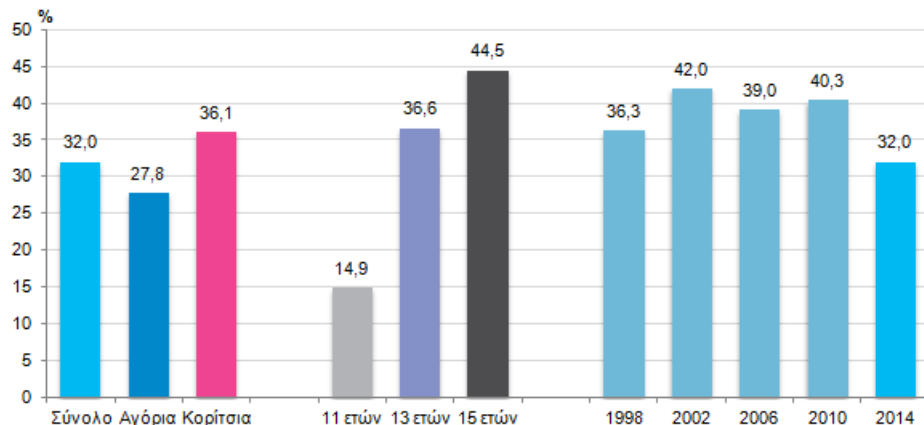
Πηγή: ΕΠΙΨΥ | Πανελλήνια έρευνα για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των εφήβων μαθητών – HBSC/WHO, 2014

⁷ Οι έφηβοι απάντησαν «*Καλύτερη*» ή «*Πολύ καλύτερη*».

⁸ Οι έφηβοι απάντησαν «*Συμφωνώ πολύ*» ή «*Συμφωνώ*».

Πίεση από το σχολείο

Γράφημα 4. Έφηβοι που απάντησαν ότι νιώθουν πιεσμένοι* από το σχολείο (%)

*Απάντησαν «Πολύ» ή «Αρκετά».

Πηγή: ΕΠΙΨΥ | Πανελλήνια έρευνα για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των εφήβων μαθητών – HBSC/WHO, 2014

Οι μαθητές απάντησαν στην ερώτηση «Πόσο πιεσμένος νιώθεις από τη δουλειά που έχεις να κάνεις για το σχολείο;». Ένας στους 3 μαθητές (32,0%) νιώθει *πιεσμένος*⁹ από τη δουλειά του σχολείου, σε υψηλότερο ποσοστό τα κορίτσια από ό,τι τα αγόρια (36,1% και 27,8%, αντίστοιχα). Μεγαλώνοντας οι έφηβοι, αναφέρουν σε υψηλότερο ποσοστό πίεση από το σχολείο (Γράφημα 4). Το 2014, το ποσοστό των εφήβων που δήλωσαν *πιεσμένοι* από το σχολείο, ήταν χαμηλότερο συγκριτικά με οποιαδήποτε από τις προηγούμενες περιόδους (Γράφημα 4).

Έφηβοι και σχολικός εκφοβισμός

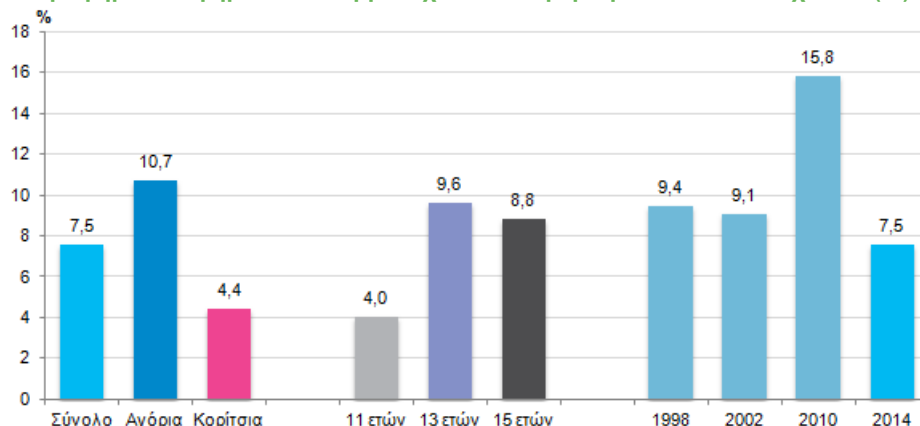
Θύτες εκφοβισμού

Οι έφηβοι ρωτήθηκαν σχετικά με το πόσο συχνά εκφόβισαν κάποιον άλλο μαθητή ή μαθήτριά στο σχολείο κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων μηνών πριν από την έρευνα. Σε ποσοστό 7,5%, οι έφηβοι ανέφεραν το 2014 εκφοβισμό άλλου μαθητή στο σχολείο τουλάχιστον δύο φορές το μήνα κατά το προηγούμενο δίμηνο, τα αγόρια σε υπερδιπλάσιο ποσοστό (10,7%) σε σύγκριση με τα κορίτσια (4,4%). Η συμμετοχή σε εκφοβισμό ήταν υψηλότερη μεταξύ των 13χρονων (9,6%) και 15χρονων (8,8%) συγκριτικά με τους 11χρονους (4,0%). Μετά από μια διαφανόμενη κλιμάκωση του φαινομένου το 2010, τα επίπεδα εκφοβισμού επανήλθαν το 2014 σχεδόν στα επίπεδα του 2002 (Γράφημα 5).

Θύματα εκφοβισμού

Οι έφηβοι ρωτήθηκαν επίσης αν έχουν πέσει οι ίδιοι/-ες θύματα εκφοβισμού στο σχολείο κατά την περίοδο των δύο μηνών πριν από την έρευνα. Ποσοστό 6,4% ανέφεραν το

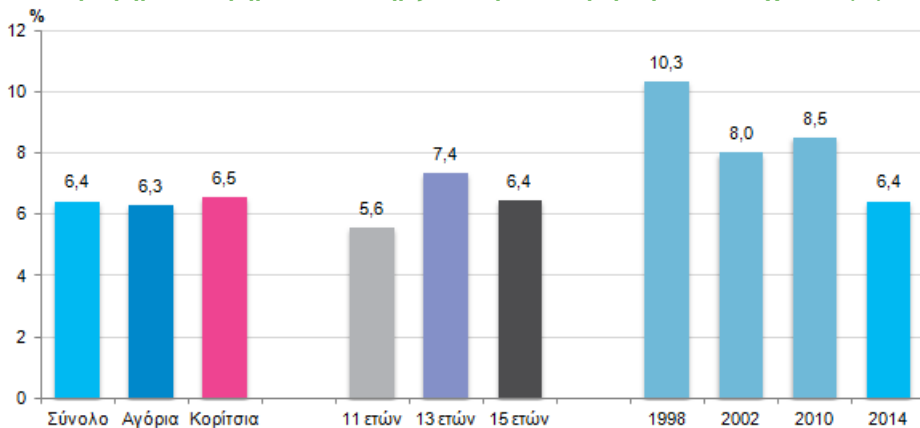
Γράφημα 5. Έφηβοι που συμμετείχαν* σε εκφοβισμό άλλων στο σχολείο (%)

*Τουλάχιστον 2 φορές το μήνα, κατά το τελευταίο δίμηνο.

Πηγή: ΕΠΙΨΥ | Πανελλήνια έρευνα για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των εφήβων μαθητών – HBSC/WHO, 2014

Γράφημα 6. Έφηβοι που υπήρξαν* θύματα εκφοβισμού στο σχολείο (%)

*Τουλάχιστον 2 φορές το μήνα, κατά το τελευταίο δίμηνο.

Πηγή: ΕΠΙΨΥ | Πανελλήνια έρευνα για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των εφήβων μαθητών – HBSC/WHO, 2014

⁹ Οι έφηβοι απάντησαν «Πολύ» ή «Αρκετά».

2014 ότι έχουν υποστεί ενοχλητικά πειράγματα τουλάχιστον 2 φορές το μήνα κατά το τελευταίο δίμηνο. Σε αντίθεση με τους θύτες, όπου επικρατούν τα αγόρια, αγόρια και κορίτσια ανέφεραν ότι έχουν εκφοβιστεί σε παρόμοια ποσοστά, ενώ δεν παρουσιάστηκαν σημαντικές διαφορές ούτε μεταξύ των τριών ηλικιακών ομάδων. Το 2014, το ποσοστό των εφήβων που ανέφεραν ότι έχουν πέσει θύματα εκφοβισμού στο σχολείο ήταν χαμηλότερο από κάθε άλλη χρονιά (Γράφημα 6).

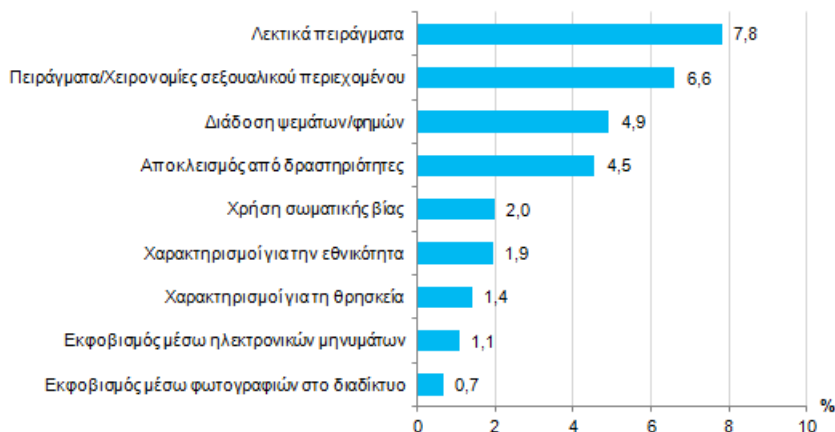
Μορφές εκφοβισμού

Οι μορφές εκφοβισμού που αναφέρθηκαν με τη μεγαλύτερη συχνότητα από τους εφήβους που τον υφίστανται¹⁰ ήταν το 2014, τα λεκτικά πειράγματα (7,8% του συνόλου των μαθητών), τα πειράγματα/χειρονομίες σεξουαλικού περιεχομένου (6,6%), η διάδοση ψεμάτων και φημών (4,9%) και ο αποκλεισμός από κοινές παρέες και δραστηριότητες. Η χρήση σωματικής βίας και άλλοι τρόποι εκφοβισμού, αναφέρθηκαν σε ποσοστά χαμηλότερα του 2,0% (Γράφημα 7).

Συμπεράσματα

Οι περισσότεροι έφηβοι νιώθουν ευχαριστημένοι στο χώρο του σχολείου και είναι ικανοποιημένοι από τις σχέσεις τους με συμμαθητές και καθηγητές. Εντούτοις, ένα σημαντικό κομμάτι του πληθυσμού, που φτάνει έως και το 40%, νιώθουν πίεση, δεν αντλούν ικανοποίηση από το σχολείο, δεν είναι ικανοποιημένοι από τις σχέσεις τους με τους καθηγητές και τους συμμαθητές τους, η επίδοσή τους είναι χαμηλή και μπορεί να υφίστανται σχολικό εκφοβισμό. Αν και από το 1998 στο 2014 οι μαθητές φαίνονται λιγότερο ικανοποιημένοι από τις σχέσεις με τους συμμαθητές τους, ενθαρρυντικά είναι τα στοιχεία που δείχνουν τάση μείωσης μέσα στην τετραετία 2010-2014 της δυσaréσκειας στις σχέσεις μαθητών με τους καθηγητές, της πίεση που βιώνουν από το σχολείο, καθώς και των περιστατικών σχολικού εκφοβισμού. Με την ερμηνεία αυτών των ευρημάτων συνδέονται, μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα ερωτήματα: (α) μήπως οι δυσκολίες που έχει προκαλέσει στην οικογενειακή ζωή των μαθητών η οικονομική κρίση έχουν βοηθήσει να δημιουργηθεί περισσότερη κατανόηση και υποστήριξη μεταξύ μαθητών και καθηγητών; (β) μήπως στον περιορισμό του σχολικού εκφοβισμού έχουν συμβάλει οι συστηματικές παρεμβάσεις ευαισθητοποίησης της σχολικής κοινότητας και γονιών στο θέμα και στις συνέπειές που έχει στην ψυχολογική υγεία των μαθητών;

Γράφημα 7. Μορφές σχολικού εκφοβισμού που αναφέρθηκαν από τα θύματα* (%)

*Τουλάχιστον 2 φορές το μήνα, κατά το τελευταίο δίμηνο.

Πηγή: ΕΠΙΨΥ | Πανελλήνια έρευνα για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των εφήβων-μαθητών – HBSC/WHO, 2014

Πανελλήνια έρευνα για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των εφήβων μαθητών – HBSC/WHO

Η «Έρευνα για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των εφήβων μαθητών» διεξάγεται στο πλαίσιο του διεθνούς προγράμματος «Health Behaviour in School-Aged Children» (HBSC, www.hbsc.org) υπό την αιγίδα του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας. Η έρευνα επαναλαμβάνεται ανά τετραετία σε περισσότερες από 40 χώρες παρέχοντας πολύτιμες πληροφορίες για τον τρόπο ζωής των εφήβων και τους κινδύνους που απειλούν την υγεία τους. Οι πληροφορίες αυτές κατευθύνουν τις πολιτικές πρόληψης των κρατών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα.

Στη χώρα μας το πρόγραμμα πραγματοποιείται από το ΕΠΙΨΥ από το 1998 με την επιστημονική ευθύνη της Ομοτ. Καθηγήτριας του Πανεπιστημίου Αθηνών, Α. Κοκκέβη.

Στην έρευνα του 2014 συμμετείχε πανελλήνιο αντιπροσωπευτικό δείγμα 4.141 μαθητών εφηβικής ηλικίας (ΣΤ΄ Δημοτικού, Β΄ Γυμνασίου και Α΄ Λυκείου) από 245 σχολικές μονάδες. Οι μαθητές απάντησαν σε ανώνυμο ερωτηματολόγιο που συμπλήρωσαν μέσα στις τάξεις τους.

Η έρευνα υλοποιήθηκε χάρη στη μερική οικονομική ενίσχυση από τη UNICEF και στην εθελοντική συμβολή μελών και φοιτητών ΑΕΙ και ΤΕΙ της χώρας.

Ηλεκτρονική πρόσβαση των ευρημάτων της έρευνας στην ιστοσελίδα: www.epipsi.gr

Για βιβλιογραφική αναφορά:

Κοκκέβη Α, Σταύρου Μ, Καναβού Ε., Φωτίου Α, Οι έφηβοι στο σχολικό περιβάλλον. Σειρά θεματικών τευχών: Έφηβοι, Συμπεριφορές & Υγεία. Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής. Αθήνα, 2015.

Kokkevi, A., Stavrou, M., Kanavou, E., Fotiou, A. Adolescents in the school environment. Series of Short Reports: Adolescents, Behaviours & Health. University Mental Health Research Institute. Athens, 2015

Πληροφορίες:

Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής
Τ.Θ. 66517 | Παπάγου | Αθήνα

Τηλ.: 210.61.70.014 | Φαξ: 210.65.37.273 | URL: www.epipsi.gr

¹⁰ Τουλάχιστον 2 φορές το μήνα κατά το τελευταίο δίμηνο.